

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-9-85-31>

УДК 316.48.430

Авер'янова Н.М.¹, Воропаєва Т.С.²

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ДЕКОНФЛІКТИЗАЦІЯ СОЦІУМУ: ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ

Анотація. У статті розглядається проблема деконфліктизації суспільства, а також досвід Німеччини у цій галузі. У статті подано історичний огляд утворення Німецької Демократичної Республіки, проаналізовано причини поділу Німеччини та умови протистояння на європейському континенті під час Холодної війни. Центром знакових подій 1989 року стало падіння Берлінської стіни, що суттєво вплинуло на визначення нових векторів у розвитку всього світу. Розглядаються політичні й економічні контакти між Німецькою Демократичною Республікою та Федеративною Республікою Німеччини, характеризуються можливості їх зближення під час закінчення Холодної війни та Перебудови. Оцінюючи ситуацію в Німецькій Демократичній Республіці напередодні об'єднання Німеччини, акцент робиться на зростанні таких проблем, як політична слабкість влади, нелегальна міграція та соціальне невдоволення. Особлива увага приділяється позиції Москви щодо німецького питання. Охарактеризовано процес об'єднання Німеччини. У статті автори досліджують діяльність німецьких політичних фондів у рамках стратегій управління кризами та запобігання конфліктам у Німеччині та у важливих для Німеччини регіонах. Вивчення німецької політики деконфліктизації, її теоретичних та концептуальних основ, політико-правових та інституційних форм, а також досвід реалізації цієї політики в умовах внутрішньополітичної кризи здійснюється на основі наукових джерел. Агресія Російської Федерації і тимчасова втрата державного контролю над частиною території України означають нагальну потребу в розробці та реалізації систематичної і ефективної політики деконфліктизації в Україні. Досвід Німеччини може бути надзвичайно корисним для сучасної України, яка потребує найкращих технологій консолідації нації та деконфліктизації соціуму. Досвід Німеччини у протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам демонструє, що Україна не застосовує достатньо заходів та засобів, спрямованих на захист територіальної цілісності держави та системи національної безпеки. Соціально-філософський аналіз деконфліктизаційного досвіду Німеччини показує доцільність використання всіх ефективних стратегій і процедур, але з урахуванням національних особливостей українців та специфіки російсько-українського збройного конфлікту.

Ключові слова: соціальна філософія, процеси конфліктизації та деконфліктизації, історична подія, холодна війна, Берлінська стіна, Німецька Демократична Республіка, Федеративна Республіка Німеччина, об'єднання Німеччини.

Averianova Nina, Voropayeva Tetiana

Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE DECONFLICTIZATION OF SOCIETY: THE EXPERIENCE OF GERMANY

Summary. The article deals with the problem of deconflictization of society as well as the experience of Germany in this area. The article provides a historical overview of the formation of the German Democratic Republic, analyzes the reasons for the division of Germany and conditions of confrontation on the European continent during the Cold war. The center of the landmark events of 1989 was the fall of the Berlin Wall, which significantly influenced the definition of new vectors in the development of the whole world. Political and economic contacts between German Democratic Republic and Federal Republic of Germany are considered, the characteristics of the possibility of rapprochement during the end of the Cold war and Perestroika are given. In assessing the situation in the German Democratic Republic on the eve of German unification, the emphasis is on the growth of such problems as political weakness of power, illegal migration, and social discontent. Special attention is paid to Moscow's position on the German issue. A description of the process of unification of Germany is given. In the article the authors investigate the activities of German political foundations within the framework of the strategies for crisis management and conflict prevention in Germany and in the regions important for Germany. The study of German politics of deconflictization, its theoretical and conceptual foundations, political-legal and institutional forms, as well as the experience of implementing this policy in the context of internal political crisis, is carried out on the basis of scientific sources. Aggression of the Russian Federation and temporary loss of state control over part of the territory of Ukraine signify to the urgent need to develop and implement the systematic and effective policy of deconflictization in Ukraine. The experience Germany in countering internal and external threats demonstrates that Ukraine does not use enough measures and means aimed at protecting the territorial integrity of the state and national security system. The experience of Germany can be extremely useful for modern Ukraine, which needs the best technologies for consolidating the nation, deconflictization of society. Socio-philosophical analysis of the deconflictizational experience of Germany shows the expediency of using all effective strategies and procedures, but taking into account the national characteristics of Ukrainians and the specifics of the Russian-Ukrainian armed conflict.

Keywords: social philosophy, processes of conflictization and deconflictization, historical event, Cold war, Berlin Wall, German Democratic Republic, Federal Republic of Germany, unification of Germany.

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1088-2372>² ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8388-7169>

Постановка проблеми. Історичні події 1989 р., які відбувались у НДР, ФРН та СРСР, не тільки різко змінили політичний ландшафт Європи, але й відіграли ключову роль у визначенні нових векторів у розвитку всього світу. Завдання соціальної філософії та філософії історії полягає у правдивому описі, добросовісній інтерпретації та чіткому поясненні історичних подій. У цьому плані падіння Берлінської стіни є епохальною Подією світового значення, адже після неї зазнали повного краху як система радянського соціалізму, так і міжнародний комуністичний рух. Об'єднання Німеччини супроводжувалось потужним духовно-світоглядним «забезпеченням», адже потрібно було залучити весь наявний досвід консолідації та деконфліктизації суспільства після тривалої конфронтації між заходом і сходом Німеччини [1; 3]. Об'єднання Німеччини відбулось у рекордно короткі терміни і з великими соціально-психологічними перевантаженнями. Після державного возз'єднання почався період об'єднання нації, деконфліктизації відносин між «оссі» та «вессі», а також боротьба з так званою «остальгією». Дослідження досвіду Німеччини у сфері деконфліктизації соціуму (як на теренах власної держави, так і на теренах інших держав) є надзвичайно актуальним для сучасної України, яка повинна подолати російсько-український міждержавний збройний конфлікт неоколоніального типу.

Аналіз наукових публікацій. Відомо, що перші прото-конфліктологічні концепції розробляли Т. Гоббс, Ж.-Ж. Руссо, А. Сміт, К. Клаузевіц, Ч. Дарвін та ін. Аналіз наукових досліджень в галузі філософії, соціології, психології показує, що теоретико-методологічні й практичні основи сучасної конфліктології базуються на працях видатних мислителів (Геракліт, Емпедокл, Епікур, Аристотель, Платон), філософів епохи Відродження і Нового часу (Ф. Бекон, Г. Гегель, Т. Гоббс, Д. Дідро, І. Кант, Ш. Монтеск'є, Т. Мор, А. Рабле, Ж.-Ж. Руссо, Г. Спенсер та ін.), засновників провідних соціологічних і психологічних теорій конфліктів (серед яких М. Дойч, К. Левін, Д. Мід, К. Роджерс, К. Хорні, У. Юрі) та ін. Саме ці мислителі й науковці започаткували процес інституціоналізації сучасної конфліктології, яка вивчає конфлікти на мікро-, мезо-, макро- та мега-рівнях [3]. Різноманітні конфліктологічні теорії формувались упродовж XIX–XX століть, серед них можна виокремити три підходи: **мотиваційний** (Л. Берковець, М. Дойч, Г. Теджфел, З. Фройд та ін.), **ситуаційний** (Р. Блейк, М. Шеріф та ін.), **когнітивний** (А. Елліс, Дж. Келлі, В. Клар, К. Левін, Ф. Хайдер та ін.). Відомі також інші підходи до конфліктологічної проблематики: **біхевіористський** (А. Бандура та ін.), **гуманістичний** (К. Роджерс та ін.), **інтераціоналістський** (Ф. Гайдер, М. Дойч, Т. Парсонс, Т. Шибутані та ін.), **системний** (А. Анцупов, І. Ващенко, О. Донченко, Л. Карамушка, Г. Ложкін, С. Максименко, В. Москаленко, М. Пірен та ін.) [3].

Відомі вчені Дж. Бернгард, М. Дойч, Л. Козер, Л. Крісберг (США), М. Кроз'є (Франція), Р. Дарендорф (Німеччина) уточнили понятійний апарат конфліктології, розкрили природу конфлікту як явища, його роль і значення в суспільному бутті. Вони досліджували різні аспекти конфліктів: ви-

никнення і причини, профілактику і прогнозування, розвиток і регулювання, способи й методи вирішення та їхні наслідки. Сучасні вчені продовжують вивчати ґносеологічні, феноменологічні і праксеологічні проблеми конфліктології.

Різноманітні проблеми збройних конфліктів, їх причини і способи запобігання аналізували у своїх працях С. Бжезінський, С. Гантінгтон, Дж. Джоулвен, Г. Кіссінджер, Дж. Кеннан, Дж. Робертсон, Т. Скочпол, А.Г. Франк; М. Воротнюк, В. Горбулін, С. Попов, В. Сліпченко, В. Юрковський та ін. Особливості врегулювання збройних конфліктів за допомогою міжнародних миротворчих операцій досліджують С. Акулов, П. Гай-Нижник, М. Капітоненко, Г. Луцишин, Г. Перепелиця та ін. [3].

Отже, конфлікт необхідно розглядати як один із видів соціальної взаємодії, учасниками якої можуть бути окремі індивіди, людські угруповання, організації, установи, суспільства, країни, держави тощо [1; 3]. Чим більш диференційованим є соціум, тим більше існує несхожих і взаємовиключних інтересів, потреб, цілей, цінностей і, отже, й більше джерел для потенційних конфліктів. Конфлікти можуть розгортатися на усіх рівнях соціальної взаємодії – від міжособистісних конфліктів (в яких можуть брати участь усього дві особи) до світових війн (в яких можуть брати участь багато держав світу) [1; 3]. Конфлікт необхідно розуміти як зіткнення актуалізованих суперечностей, протилежно спрямованих інтересів, потреб, цілей, думок, мотивів, соціальних установок, цінностей, поглядів, планів, намірів, позицій суб'єктів взаємодії (які можуть бути опонентами, ворогами тощо). Тривале напруження та граничне загострення актуалізованих суперечностей призводить до безкомпромісної боротьби, деструктивних дій, непростих колізій і трагічних наслідків для суб'єктів конфліктної взаємодії. Конфліктні ситуації виникають тоді, коли суб'єкт конфліктної взаємодії намагається просувати власні інтереси, які не відповідають інтересам іншого суб'єкта [1; 3]. Такі суперечності завжди мали місце в історії людської цивілізації, і з плином часу вони набували все більш гострого «звучання», зокрема в умовах кардинальних трансформацій, які відбувались і відбуваються у межах різних держав, посилюючи конфліктність у різних сферах суспільного життя.

Критеріальною ознакою при дослідженні конфліктів, конфліктних ситуацій та процесів конфліктизації і деконфліктизації є конфліктність [3]. Конфліктизація – це процес підвищення (посилення) рівня конфліктності у будь-якому соціумі (як на індивідуальному, так і на колективному рівні), деконфліктизація – це процес зменшення (зниження) рівня конфліктності у будь-якому соціумі (як на індивідуальному, так і на колективному рівні) [3]. Сутність процесів конфліктизації особливо гостро розкривається в періоди кризового стану суспільства. Процеси конфліктизації можуть бути природними і штучними, реальними і потенційними, зовнішньо-та внутрішньо-інспірованими тощо. Аналізуючи конкретний конфлікт потрібно враховувати види й типи конфліктів, рівні й фази конфліктної взаємодії, причини виникнення конфліктних ситуацій тощо [1; 3].

На жаль, соціально-філософське осмислення досвіду Німеччини у сфері деконфліктизації, зокрема, використання ефективних деконфліктизаційних стратегій (як на теренах власної держави, так і на теренах інших держав) не дістало належного розвитку в наукових дослідженнях. Це обумовило мету статті – проаналізувати досвід Німеччини у сфері деконфліктизації соціуму, що може бути надзвичайно корисним для сучасної України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що у травні 1945 р., в Лондоні, представники урядів СРСР, США, Великобританії та Франції в Європейській консультативній комісії підписали угоду про Контрольний механізм для здійснення основних вимог щодо беззастережної капітуляції Німеччини. 5 червня 1945 р. уповноважені СРСР, США, Великобританії та Франції підписали в Берліні Декларацію про поразку Німеччини і взяття верховної влади щодо Німеччини урядами чотирьох держав. 26 липня 1945 р. рішенням цієї комісії Німеччина була розділена (на період до укладення з нею мирного договору) на чотири окупаційні зони: східну (радянську), північно-західну (англійську), південно-західну (американську) і західну (французьку). 17 липня – 2 серпня 1945 р. у Потсдамі відбулася конференція глав трьох держав (СРСР, США і Великобританії), що виробила політичні й економічні принципи координованої політики щодо Німеччини на період спільного контролю, глави цих держав зобов'язалися розглядати Німеччину в період окупації як єдине економічне й політичне ціле [2]. Але союзники у Другій світовій війні дуже швидко перетворилися на антагоністів, які ні в чому не хотіли поступатися один одному. Не бажали вони йти на взаємні поступки і у «німецькому питанні». Принцип політичного співробітництва був заміщений ідеологічним протистоянням. Європа і Німеччина почали розглядатися країнами-переможцями як сфери протистояння, а німці – як матеріал, з якого можна ліпити ті чи інші державно-політичні конструкції [2, с. 160]. Політичне суперництво на теренах Європи почало переростати у воєнне, що суттєво впливало на «німецьке питання». За пропозиціями про збереження німецької єдності обидві сторони бачили передусім прагнення суперника розширити сферу свого впливу. В підсумку питання про об'єднання Німеччини поступово втратило будь-яку актуальність. У реальному житті йшлося лише про встановлення міжблокового військово-стратегічного балансу в переможеній країні [2].

Розкол німецької нації поступово поглиблювався, для його подолання необхідно було врегулювати конфлікт між комуністичним і антикомуністичним таборами у глобальному масштабі, але зробити це у той час було неможливо. В роки Холодної війни СРСР і західні держави регулярно звинувачували один одного у розчленуванні Німеччини. У другій половині 1950-х рр., після включення ФРН у НАТО і утворення Варшавського договору, дві частини Німеччини глибоко втягуються у міжблокову конфронтацію. В грудні 1955 р. з'являється «доктрина Хальштейна», яка спрямовує потужні зусилля західнонімецької держави на приєднання НДР

до ФРН. Ставиться завдання ізолювати східнонімецький режим на світовій арені та підірвати його позиції всередині країни. ФРН не визнає НДР, перешкоджає її зв'язкам з іншими країнами, розглядає східні землі як частину Західної Німеччини, тимчасово окуповану іноземними військами. Використовуються різні канали для формування антиурядового руху всередині НДР. Населення НДР постійно висловлює невдоволення придушенням у країні демократичних свобод і прискореним відставанням східних земель від західних у сфері економіки. Користуючись відкритістю кордонів, громадяни НДР (у першу чергу, кваліфіковані фахівці) масово виїжджають у ФРН. Ситуація стає критичною, і влада НДР відгороджується від ФРН Берлінською стіною, вживаючи інших заходів щодо зміцнення контролю над власним населенням. Берлінська криза 1961 р. доводить конфронтацію до небезпечної межі і переконує протиборчі сторони в необхідності нового «модус вівенді» [2; 4; 5].

У 1960-х рр. у Європі починається пошук шляхів обмеження військової конфронтації, налагодження політичного діалогу та економічної взаємодії. Відкриваються можливості для ослаблення напруженості між ФРН і НДР. Такий курс заохочується і Вашингтоном, і Москвою. Він знаходить підтримку також у НДР та ФРН. Бонн прагне посилити вплив на східнонімецьке суспільство, добитися прихильності з боку СРСР. Східний Берлін сподівається домогтися міжнародного визнання, закріпити статус-кво на континенті, а також вирішити економічні проблеми за допомогою ФРН. Ключовим елементом у позиції Москви й Східного Берліна було закріплення кордону між НДР та ФРН як міждержавного, загальне визнання наявності двох суверенних німецьких держав, фактична відмова від курсу на об'єднання Німеччини [2; 4; 5]. Отже, раніше ФРН керувалася «доктриною Хальштейна», відмовляючись визнавати НДР і претендуючи бути єдиною німецькою державою, що створювало зовнішньополітичні проблеми на рівні офіційних відносин з країнами, зацікавленими в економічних контактах з обома Німеччинами. Ситуація нормалізувалася лише за часів канцлерства соціал-демократа Віллі Брандта на початку 70-х років.

У 1969–1971 роках обом таборам вдалося виробити й узгодити оновлену систему міжнародних відносин у Європі. Головним завданням став пошук рівноваги інтересів у широкому спектрі військово-політичних, економічних і гуманітарних питань міжнародного життя. У 1970-х роках відносини між НДР та ФРН йшли по висхідній, формувалася правова інфраструктура взаємодії сторін за рахунок підписання угод, досягнення домовленостей. Разом з тим у ФРН постійно пропагувалася теза про те, що політичною метою Західної Німеччини залишається сприяння «такому стану миру в Європі, який дозволив би воз'єднатися німецькому народові шляхом вільного самовизначення» [2, с. 163]. В основу східнонімецької позиції лягла концепція створення «коаліції розуму і реалізму», розроблена після Гельсінського акту, в 1981–1982 рр. І Східний Берлін, і Москва були зацікавлені у припливі в НДР сучасних технологій і кредитів. ФРН йшла на економічні поступки, намагаючись пов'язати

їх із політичними вимогами та з більшою відкритістю східнонімецького суспільства.

У другій половині 1980-х років на відносини між НДР та ФРН почали впливати нові міжнародні й внутрішні чинники. Вирішальне значення мали фундаментальні зміни у внутрішній і зовнішній політиці керівництва СРСР на чолі з М.С. Горбачовим. Проголошувалась мета будівництва спільного Європейського дому незалежно від ідеологічних та інших особливостей держав континенту. Політика Перебудови, започаткована М.С. Горбачовим, надихала західнонімецьку еліту на активізацію східної політики. В НДР все більші й більші шари суспільства відчували потяг до демократизації та економічних реформ. Тим більше, що подібні процеси вже відбувались у сусідніх соціалістичних державах Східної Європи. Але командно-бюрократична економіка НДР не могла забезпечити своєчасну модернізацію виробництва та рівень життя населення, який можна було б порівняти з ФРН. Адже ФРН випереджала НДР по ВВП на душу населення на 50–60%, по щомісячному доходу на душу населення – більш ніж у 2 рази, по середньомісячній заробітній платі – у 3,5 рази [2; 4; 5]. В НДР посилювались соціально-економічні негаразди, все частіше виникали перебої зі споживчими товарами, люди полювали за імпортними виробами, об'єктом жадання стала західнонімецька валюта. В цілому програма «сильної соціальної політики» у НДР не приносила бажаних результатів. Тоталітарна система не в змозі була забезпечити соціальну стійкість у суспільстві. У другій половині 1980-х років нарощувались обсяги гуманітарних обмінів. Німецько-німецький кордон поступово ставав «прозорим». НДР фактично опинилася в умовах відкритого змагання суспільно-економічних і політичних моделей із ФРН. Східні німці порівнювали ситуацію у ФРН і у власній державі та втрачали будь-яку повагу до керівництва НДР і соціалістичної системи. Населення вимагало змін, надихаючись прикладом Угорщини і Польщі. Тривалий розкол Німеччини можна було виправдовувати тільки принциповими відмінностями двох німецьких режимів. Східний Берлін опинився у політичній безвиході, і йому, щоб вижити, не залишалось нічого іншого, як опиратися будь-яким реформам. Тому керівництво НДР у полеміці з Москвою доводило, що реформи розвалить державу. Е. Хонеккер і його команда наполягали: потенціал соціалізму далеко не вичерпаний, можливий новий ривок у нарощуванні соціально-економічних досягнень. Соціалістична єдина партія Німеччини (СЄПН) продовжувала заявляти про нові й нові «досягнення», в той час, коли труднощі й невдачі в усіх сферах суспільства нагромаджувалися з величезною швидкістю. Громадяни НДР втрачали будь-яку довіру до соціалістичної пропаганди. Західнонімецькі ЗМІ стали вирішальним чинником формування громадської думки в НДР та пропаганди ідеї національної єдності. Лідери НДР недооцінювали глибину й гостроту економічних проблем країни. СЄПН утримувала ситуацію під контролем виключно завдяки репресивному апарату. У цих умовах маси незадоволених людей потягнулися до церкви, і під заступництвом церковної ієрархії

виступали за демократизацію НДР, гласність, свободу слова й зібрань, за оздоровлення економіки та вирішення соціальних проблем. Саме ці люди першими вийшли на вулиці, ведучи за собою сотні тисяч громадян. Але тоді владі НДР вже не допомогли навіть випробувані часом насильницькі методи.

Проблема біженців з НДР до ФРН гостро постала у середині 1989 р., вона стала катализатором масового невдоволення. Угорщина й Чехословаччина прийняли рішення про полегшення пропускну режиму через кордон із західними сусідами. Упродовж літа 1989 р. в Угорщині та Чехословаччині відбулось скупчення громадян НДР, які виїхали туди в якості туристів і відмовились повертатися додому. Вони вимагали пропустити їх до Австрії та ФРН. Представники влади Угорщини й Чехословаччини коливалися, але все ж таки дозволили цим східним німцям виїхати на Захід. Зокрема, 19 серпня 1989 р. відбувся так званий Європейський пікнік (демонстрація миру на австрійсько-угорському кордоні біля міста Шопрон за згодою обох країн), під час якого прикордонні ворота символічно відкрили на три години. Це коротке відкриття «залізної завіси» використали більше 600 туристів з НДР, які після відпустки в Угорщині почали тікати до Австрії (а через Австрію – до ФРН) [4; 9; 10]. Усі громадяни НДР, за винятком Е. Хонеккера та його прибічників, хотіли об'єднання нації. 4 жовтня 1989 р. у Лейпцигу пройшла масова демонстрація громадян НДР, які вимагали проведення в країні політичних перетворень. 7–9 жовтня у Берліні, Лейпцигу, Дрездені та в інших містах НДР на вулиці вийшли десятки тисяч людей, які вимагали реформ під гаслами «оновлення соціалізму», за допомогою сили демонстрації були розігнані, понад три тисячі осіб було заарештовано. 18 жовтня внаслідок масових протестів Пленум ЦК СЄПН звільнив Е. Хонеккера від займаних посад, одночасно втратили владу його соратники. Його наступником став Е. Кренц. Але економіка НДР розвалювалась на очах, а потік біженців до ФРН стрімко зростав. 23 і 24 жовтня в НДР відбулись масові мітинги й демонстрації, в ході яких вперше висувались вимоги про позбавлення правлячої партії її домінуючого статусу, про відставку всіх колишніх партійних керівників і проведення вільних виборів. 4 листопада на мітинг у Берліні зібралось близько 400 тисяч демонстрантів, вони вимагали свободи слова і свободи зібрань, відставки уряду і вільних виборів. 6 листопада в демонстрації взяли участь понад півмільйона осіб. 7 листопада в умовах безперервних мітингів і демонстрацій, учасники яких вимагали проведення реформ, уряд НДР на чолі з В. Штофом пішов у відставку. 8 листопада 1989 р. канцлер ФРН Г. Коль вперше заговорив про готовність «підтримати серйозні реформи в НДР, які не стануть косметичними» [4; 5]. 9 листопада після 19:30, представник уряду НДР Г. Шабовскі, виступаючи на прес-конференції, яка транслювалась по телебаченню, оголосив про відкриття з 10 листопада кордону із Західною Німеччиною у відповідності з новими правилами виїзду і в'їзду з країни. Сотні тисяч громадян НДР, не чекаючи наступного дня, попрямували увечері 9 листопада до кордону. Прикордонники

спочатку намагались відтіснити натовп, використати водомети, але, поступившись масовому натиску, змушені були відкрити кордон. Зустрічати гостей зі Сходу вийшли тисячі жителів Західного Берліна. Ця акція нагадувала триумф, всенародне свято, люди були дуже щасливі, знайомились, вітали і браталися одне з одним. Таким чином, у ніч з 9 на 10 листопада 1989 р. сталась історична Подія епохального масштабу, адже відбулось падіння Берлінської стіни – тоталітарного символу, що був утіленням «залізної завіси» і уособлював 40-річне роз'єднання міста, німецької нації і всього європейського континенту. 11 листопада 1989 р. Г. Коль висунув тезу про великомасштабну участь ФРН у подоланні східнонімецької кризи.

Після зустрічі М.С. Горбачова і Дж. Буш-старшого на Мальті 3 грудня 1989 р. Москва дала згоду більше не втручатися у внутрішні справи НДР [6; 7; 8; 9; 10]. Зв'язки між НДР та ФРН продовжували бурхливо розвиватися практично в усіх областях. Ставало все очевиднішим, що, незважаючи на коливання третіх країн та їхню заклопотаність, об'єднання Німеччини здійсниться. Якщо у кінці 1989 р. більшість населення НДР все ще бажало збереження суверенності держави, то у 1990 р. східні німці вже впевнено висловлювалися за об'єднання із ФРН. Німецько-німецьке зближення йшло за німецьким сценарієм, створеним у Бонні і підтримуваним переважною частиною населення НДР. Г. Коль відкинув пропозиції лідерів НДР щодо німецького нейтралітету, підкресливши, що це рівносильно закликам до сепаратних дій і особливого шляху Німеччини [7; 9; 10]. Москва відповіла досить рішучим «ні» на помисли Бонна про включення майбутньої Німеччини в НАТО. М.С. Горбачов зазначив: «на це ми не можемо дати згоди, це абсолютно виключено» [6; 8]. 18 березня 1990 р. відбулись вибори до Народної палати НДР, які виграв «Альянс за Німеччину», утворений при безпосередній участі канцлера ФРН Г. Коля. В НДР був сформований коаліційний уряд, націлений на швидке злиття з ФРН. Таким чином, вибір був зроблений і процес об'єднання став незворотним. У той час як внутрішньо-німецькі перешкоди на шляху злиття НДР з ФРН були повністю усунені, на міжнародній арені розгорталась боротьба навколо механізму об'єднання та військово-політичної орієнтації об'єднаної Німеччини. Проте позиції Москви стрімко слабшали (і на переговорах по Німеччині, і на міжнародній арені в цілому). В СРСР наростала політична нестабільність, почався розвал економіки. М.С. Горбачов звернувся до Заходу за підтримкою і матеріальною допомогою. У цих умовах СРСР довелося йти на поступки у питанні німецького врегулювання. 16 липня на зустрічі в Железноводську канцлер Німеччини Г. Коль звернувся до М.С. Горбачова з пропозиціями зняти заперечення щодо входження об'єднаної Німеччини в НАТО в обмін на економічну допомогу СРСР. Сторони також домовились про визначення термінів повного виведення радянських військ із території НДР та визнання західного кордону Польщі. 12 вересня 1990 р. (30 років тому), у Москві, був укладений Договір про остаточне врегулювання щодо Німеччини, яким було надано їй повний суверенітет у внутрішніх і зовнішніх спра-

вах. 2 грудня 1990 р. відбулись загально-німецькі парламентські вибори, які завершили формування нової політичної структури об'єднаної німецької держави. На цих виборах з великою перевагою перемогла коаліція Г. Коля.

Процесам деконфліктизації соціуму об'єднаної німецької держави сприяли багато неурядових організацій, зокрема, німецькі політичні фонди, які відіграли у цьому дуже важливу роль. Німецькі політичні фонди (Фонд Конрада Аденауера, Фонд Ганса Зайделя, Фонд Фрідріха Еберта, Фонд Фрідріха Науманна, Фонд Генріха Бьолля, Фонд Розі Люксембург) діяли і всередині країни, і за кордоном. У 60-70-ті роки політологи часто називали політичні фонди ФРН «тихими інститутами». У 1986 р. Конституційний суд після позову партії «Зелених» остаточно врегулював правовий статус фондів, ухваливши рішення про те, що вони мають право на бюджетні кошти, ... що зовнішньополітична діяльність фондів пов'язана із загальною концепцією німецької зовнішньої політики і не служить вузько-партійним цілям [12].

Німецькі політичні фонди виконують різнопланові функції: у межах ФРН вони проводять політико-освітню роботу з населенням, у державах Третього світу й державах, що трансформуються, співпрацюють з університетами й науковими установами, а також надають допомогу «близьким» по духу партнерам. Ці фонди не тільки доповнюють зовнішню політику ФРН, а іноді й «здійснюють» її там, де державна дипломатія не має на це шансів, або там, де існує необхідність «розвантажити» державну зовнішню політику, полегшити неформальну співпрацю політичних еліт [11]. Посольства ФРН на місцях намагаються підтримувати контакти з даними фондами і координують з ними свою діяльність [12].

Німецькі політичні фонди активно працюють у кризових регіонах світу, намагаючись врегулювати конфлікти і попередити кризи. Ці фонди реалізують різноманітні деконфліктизаційні проекти: від боротьби з тероризмом і врегулювання конфліктних ситуацій до проектів підтримки розвитку демократичних процесів у транзитних державах Третього світу і пострадянського простору. Отже, антикризовий вимір діяльності німецьких політичних фондів робить їх незамінними для міжнародної політики попередження криз і врегулювання конфліктів не тільки на теренах Європи.

Вихідним пунктом для сучасних стратегій попередження криз, врегулювання конфліктів і консолідації сил, зацікавлених у мирному вирішенні криз, є так зване «Розширене уявлення про безпеку», що включає в себе політичну, економічну, екологічну та соціальну стабільність. При досягненні цього ідеалу важлива не просто підтримка всіх сил, орієнтованих на мирне вирішення питань, а й те, якими інструментами досягається мета. Уже в першій концепції федерального уряду «Громадянське попередження криз, вирішення конфліктів і зміцнення миру» [11; 12] вказувалось на роль неурядових акторів у багатосторонніх механізмах. Особливо важливою їхня присутність уявлялась там, де офіційний державний інструментарій не міг бути задіяний. Після 2001 р. уряд ФРН заявив про свої наміри розвивати й підтримувати в неспокійних

країнах культуру попередження криз і політичного діалогу [11].

Діяльність німецьких політичних фондів у сфері врегулювання та попередження конфліктів довела, що вони є дієвими інструментами для політики миротворчості [11; 12]. Як правило, ці фонди вступають у процес врегулювання конфліктів або на етапі трансформації конфлікту (коли необхідно подолати структурні причини конфлікту і впливати на установки й методи конфліктуючих сторін), або ж, якщо мав місце військовий конфлікт, відразу ж після його закінчення, на першому постконфліктному етапі. Найкращим прикладом є їхня робота в Боснії після Дейтона: після «формального» миру, досягнутого за допомогою сил світового співтовариства, слід було досягти внутрішнього, «позитивного» миру, що передбачало демонтаж структур, які відтворюють насильство, і створення функціонуючих структур громадянського суспільства. Німецькі фонди змогли виступити в ролі тристоронніх посередників, а також запропонувати конфліктуючим внутрішньополітичним силам нейтральний майданчик для дискретного обговорення проблем [11; 12].

Довгострокове попередження конфліктів передбачає послідовні, систематичні дії на всіх рівнях держави й суспільства. За допомогою скоординованих, довгострокових заходів досягаються наступні цілі: 1) ослаблення потенціалів, що ведуть до ескалації конфлікту, шляхом поступового демонтажу структур, які відтворюють конфлікти; 2) розвиток структур, які стабілізують соціум, наприклад, демократичний громадський порядок, правова державність, громадянське суспільство; 3) розвиток інститутів і культури мирного врегулювання конфліктів [11; 12].

Німецькі політичні фонди бачать своє головне завдання у створенні структур, що полегшують врегулювання конфліктів, які не потребують втручання світової спільноти. Ці фонди надають допомогу також у реформах сектора політики безпеки конфліктуючих країн, націленої на його демократизацію. Мова йде про реформу армії, поліції, спецслужб, а також про створення механізмів демократичного правового й цивільного контролю над цими структурами. Політичні фонди є важливим інструментом зовнішньої політики ФРН. Вони незамінні для врегулювання криз і запобігання конфліктам. Німецькі фонди працювали у сфері деконфліктизації в багатьох

країнах: Фонд Зайделя – у Південній Африці, Фонд Науманна – в Єгипті, Фонд Зайделя, Фонд Еберта і Фонд Аденауера – в Афганістані, Фонд Аденауера – в Єгипті, Ізраїлі, Марокко, Палестинській автономії, Тунісі й Туреччині, Фонд Еберта – в Алжирі, Єгипті, Ємені, Ізраїлі, Йорданії, Лівані, Марокко, Палестинської автономії, Судані й Тунісі. Фонд Бюлля – в Ізраїлі та Палестинській автономії, Фонд Зайделя – в Алжирі, Єгипті, Ізраїлі, Йорданії, Лівані, Мавританії, Марокко, Тунісі, Палестині й Сирії [11; 12].

У країнах, де взаємини між урядом і опозицією набувають конфліктного характеру, німецькі політичні фонди віддають перевагу стратегії багатостороннього демократичного врегулювання, а не стратегії поляризації. Саме тому культурно-політичні програми цих фондів (виставки, участь в театральних проєктах, «діалоги релігій») тісно пов'язані з відповідними зовнішньополітичними стратегіями Німеччини [12]. Ці деконфліктизаційні стратегії можуть бути використані у майбутніх широкомасштабних акціях ЄС, НАТО і світової спільноти з метою миротворчості в багатьох регіонах світу.

Висновок. Об'єднання Німеччини відбулось у рекордно короткі терміни і з великими соціально-психологічними перевантаженнями. Після державного возз'єднання почався період об'єднання нації, деконфліктизації відносин між «осі» та «вессі», а також боротьба з так званою «остальгією». Досвід Німеччини у сфері деконфліктизації, а також використання ефективних деконфліктизаційних стратегій (як на теренах власної держави, так і на теренах інших держав) може бути надзвичайно корисним для сучасної України, яка потребує найоптимальніших технологій консолідації нації, деконфліктизації соціуму, деокупації та реінтеграції окупованих Російською Федерацією територій. Соціально-філософський аналіз деконфліктизаційного досвіду Німеччини: а) демонструє, що Україна не застосовує достатньо заходів і засобів, спрямованих на захист територіальної цілісності держави та системи національної безпеки (хоча потребує розробки й реалізації систематичної та ефективної політики деконфліктизації); б) показує доцільність використання всіх ефективних стратегій і процедур, але з урахуванням національних особливостей українців та специфіки російсько-українського збройного конфлікту.

Список літератури:

1. Авер'янова Н.М. Гібридна війна: російсько-українське протистояння. *Молодий вчений*. 2017. № 3(43). С. 30–34.
2. Бажанов Е.П. Тернистий путь объединения Германии. *Вестник Дипломатической академии МИД России. Россия и мир*. 2019. № 3(21). С. 159–176.
3. Воропаева Т.С. Конфліктизаційні та деконфліктизаційні процеси в Україні: соціально-філософські аспекти. *Научний взгляд в будуще*. 2018. Вып. 10. Том 2. С. 49–56.
4. Европа в эпоху перемен : коллективная монография / отв. ред Т.В. Зверева. Москва : Дипломатическая академия, 2017. 484 с.
5. Кузьмин И.Н. Поражение. Крушение ГДР и объединение Германии. Москва : Научная книга, 2002. 339 с.
6. Михаил Горбачев и германский вопрос. Сб. документов. Москва : Весь Мир, 2006. 696 с.
7. Мэтлок Дж. Смерть империи. Взгляд американского посла на распад Советского Союза. Москва : Рудомино, 2003. 579 с.
8. Польшов М.Ф. М.С. Горбачев и объединение Германии. *Новейшая история России*. 2011. № 1. С. 201–215.
9. Baker J. The Politics of diplomacy. N.Y. : Putnam adult, 1995. 240 p.
10. Brown A. The Gorbachev Revolution and the end of the Cold War. *The Cambridge history of the Cold War*. Vol. 3 / eds. M.P. Lefler, & O.A. Westad. N.Y. : Cambridge univ. press, 2010. P. 244–267.
11. Pogorelskaja S.W. Frei von den Zwängen der Tagespolitik: Die deutschen politischen Stiftungen im Ausland. Frankfurt : Peter Lang GmbH, 2009. 217 s.

12. Pogorelskaja S.W. Im Ausland einmalig – Die politischen Stiftungen. *Kultur und Außenpolitik: Handbuch zum Studium und Praxis* / Kurt-Jürgen Maaß (Hrsg.). 2. Auflage. Baden-Baden : Nomos, 2009. S. 225–232.

References:

1. Averianova, N.M. (2017). Gibrydna vijna: rosijs`ko-ukrayins`ke protystoyannya [Hybrid warfare: the Russian-Ukrainian confrontation]. *Molodyj vchenyj*, № 3(43), pp. 30–34. (in Ukrainian)
2. Bazhanov, Ye.P. (2019). Ternistyy put' ob'yedineniya Germanii [The thorny path of German unification]. *Vestnik Diplomaticheskoy akademii MID Rossii. Rossiya i mir*, № 3(21), pp. 159–176. (in Russian)
3. Voropayeva, T.S. (2018). Konfliktizacijni ta dekonfliktizacijni procesy v Ukraini: social'no-filosofs'ki aspekty [Conflictizational and Deconflictizational Processes in the Ukraine: Socio-Philosophical Aspects]. *Nauchnyj vzglyad v Budushhee*, issue 10, volume 2, pp. 49–56. (in Ukrainian)
4. Yevropa v epokhu peremen: kollektivnaya monografiya (2017). [Europe in an era of change: a collective monograph], ed. T.V. Zvereva, Moscow: Diplomatic Academy, 484 p. (in Russian)
5. Kuzmin, I.N. (2002). *Porazheniye. Krusheniye GDR i ob'yedineniye Germanii* [Defeat. The collapse of the GDR and the reunification of Germany]. Moscow: Nauchnaya kniga, 339 p. (in Russian)
6. Mikhail Gorbachev i germanskiy vopros. Sb. Dokumentov (2006). [Mikhail Gorbachev and the German question. Sat documents]. Moscow: Ves' Mir, 696 p. (in Russian)
7. Metlok, Dzh. (2003). *Smert' imperii. Vzglyad amerikanskogo posla na raspad Sovetskogo Soyuz* [Death of an Empire. The view of the American ambassador on the collapse of the Soviet Union]. Moscow: Rudomino, 579 p. (in Russian)
8. Polynov, M.F. (2011). M.S. Gorbachev i ob'yedineniye Germanii [M.S. Gorbachev and the unification of Germany]. *Noveyshaya istoriya Rossii*, issue 1, pp. 201–215. (in Russian)
9. Baker, J. (1995). *The Politics of diplomacy*. N.Y.: Putnam adult.
10. Brown, A. (2010). The Gorbachev Revolution and the end of the Cold War. *The Cambridge history of the Cold War*. Vol. 3 / Eds. M.P. Lefler, & O.A. Westad. n. y.: Cambridge univ. press, pp. 244–267.
11. Pogorelskaja, S.W. (2009). Frei von den Zwängen der Tagespolitik: Die deutschen politischen Stiftungen im Ausland, Frankfurt: Peter Lang GmbH, 217 p. (in German).
12. Pogorelskaja, S.W. (2009). Im Ausland einmalig – Die politischen Stiftungen. *Kultur und Außenpolitik: Handbuch zum Studium und Praxis* / Kurt-Jürgen Maaß (Hrsg.). 2. Auflage, Baden-Baden: Nomos, pp. 225–232.